

Gabriela Olchowa

Polski i słowacki model grzeczności w ujęciu socjolingwistycznym : (na przykładzie formuł początkowych i końcowych)

Postscriptum Polonistyczne nr 1(15), 15-25

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

GABRIELA OLCHOWA
Uniwersytet Macieja Bela
Bańska Bystrzyca

Polski i słowacki model grzeczności w ujęciu socjolingwistycznym (na przykładzie formuł początkowych i końcowych)

Użytkownik języka jako uczestnik życia społecznego zależny jest od zasad prawa, etyki czy grzeczności, które normują sposoby jego zachowania werbalnego i niewerbalnego. Do definicji grzeczności językowej, która najczęściej pojawia się w polskiej literaturze naukowej, a którą przyjmuje się w niniejszym artykule, należy sformułowanie Małgorzaty Marcjanik: „wszystkie zachowania językowe, które regulowane są jednocześnie za pomocą wchodzących w zakres kompetencji kulturowej norm językowych i norm obyczajowych” (Marcjanik 1997, 5). W innym miejscu autorka za grzeczność językową uznaje „zbiór przyjętych w danej społeczności wzorów językowych zachowań grzecznościowych, zwyczajowo przyporządkowanych określonym sytuacjom pragmatycznym” (Marcjanik 2001, 281).

Z kolei pojęcie modelu grzeczności wprowadził w Polsce Kazimierz Ożóg w rozprawie o grzeczności mieszkańców Krakowa, gdzie zaprezentował wyniki kilkuletnich badań (Ożóg 1990). Przez model grzeczności badacz rozumie:

system społecznie zaaprobowanych i powszechnie przyjętych w danej społeczności (grupie, wspólnocie) zasad, norm określających pewien usankcjonowany sposób zachowania, także werbalnego, członków społeczności w kontaktach między sobą. Współcześnie jest to sposób zachowania określany jako odpowiedni, kulturalny, grzeczny, uprzejmy (...) i stoi on w wyraźnej opozycji do zachowania nieodpowiedniego, niekulturalnego, niegrzecznego, nieuprzejmego (...) (Ożóg 2011, 79–80).

Według Ożoga kompetencja komunikacyjna i kulturowa Polek i Polaków opiera się na dwóch głównych zasadach. Po pierwsze, na zasadzie zakładającej autonomię, godność, ważność każdego człowieka jako osoby, a po drugie, na zasadzie przyjaznego traktowania partnera dialogu, nawet nieznanego (Ożóg 1990). Podobne normy w swoich pracach wskazuje Małgorzata Marcjanik, ujmując je w zasadach: symetryczności zachowań grzecznościowych, solidarności z partnerem i bycia podwładnym, umniejszania własnej wartości, pomniejszania własnych zasług, wyolbrzymiania własnej winy, bagatelizowania przewinień partnera (Marcjanik 1997; 2001).

Model grzeczności wyrósł z tradycji kultury elitarnej i kultury ludowej, ale ściśle związany jest także z pozajęzykowymi elementami kultury, tj. układem społecznym, życiem gospodarczym, wzorcami obcymi itp. Podlega ewolucji, zmienia się zarówno model oficjalny, jak i nieoficjalny czy ponaddialektalny i ludowy. Jak zauważa Kazimierz Sikora, rozpada się system wyrażania grzeczności w gwarach, tworzą się układy mieszane, interferencyjne (Sikora 2010).

Zmiany w polskim i słowackim modelu grzeczności zostały wywołane przez nowe stosunki ekonomiczne, polityczne, społeczne, zmiany w obyczajowości Polaków i Słowaków, a co za tym idzie, przeobrażeniu uległy także normy grzecznościowe. Do przyczyn tych zmian Kazimierz Ożóg zaliczył między innymi: demokratyzację życia społecznego i politycznego, upraszczanie relacji towarzyskich, lansowany przez kulturę konsumpcyjną model nowoczesnego człowieka – szybkość działania, maksymalną prostotę, wpływ środków masowego przekazu, modę na luz w zachowaniu, nowoczesne wychowanie itd. (Ożóg 2011, 88).

Formuły grzecznościowe nawiązujące i kończące kontakt należą do zwrotów o wysokiej frekwencji, ułatwiają komunikację, wyrażają szacunek względem innej osoby, są wyrazem życzliwości, służą sygnalizowaniu, podtrzymywaniu i utrwalaniu więzi społecznej łączącej członków grupy. Odwzajemnienie powitania jest ważnym potwierdzeniem gotowości do kontaktu. W Polsce formułami zaczynającymi i kończącymi zajmowali się między innymi wspomniany badacz – Kazimierz Ożóg (1980, 1990) i Małgorzata Marcjanik (2008, 2014), ale również Anna Dąbrowska (1992), Antonina Grybosiowa (2002), Zenon Kaczyński (1983), zaś w gwarach – Józef Kaś (1994) i Kazimierz Sikora (1996). Z kolei na Słowacji byli to: Ladislav Dvonč (1967), Gejza Horák (1966), Vlado Uhlár (1971), Mária Ivanová-Šalingová (1969) i Oľga Schulzová (1990). Do tej pory nie pojawiły się konfrontatywne polsko-słowackie badania formuł początkowych i końcowych, a przecież funkcjonowanie tych formuł jest ściśle związane z życiem społecznym na-

rodu. Można je badać w aspekcie pragmalingwistycznym lub – jak w niniejszym artykule – w ujęciu socjolingwistycznym.

Formuły grzecznościowe zależne są od sytuacji, w których się pojawiają. Istotne znaczenie ma społeczna pozycja odbiorcy w stosunku do nadawcy w danej sytuacji mówienia. To pozycja decyduje o rolach językowych, które pełnią rozmówcy w momencie interakcji. Wszystkie role językowe danej społeczności tworzą układ hierarchiczny. Opis układów społecznych trwałych i nietrwałych ról językowych przedstawił Stanisław Grabias (Grabias 1997). Do trwałych kontaktów należą na przykład kontakty rodzinne, szkolne, koleżeńskie, do nietrwałych – kontakty klienta ze sprzedawcą, pasażera z innym pasażerem, petenta z urzędnikiem. Nie ma ostrej granicy między trwałością a nietrwałością kontaktu. Model Grabiasa przewiduje różne zachowania w zależności od typu relacji społecznej pomiędzy partnerami, np. dziadek – wnuczek, sprzedający – kupujący, nauczyciel – uczeń, przełożony – podwładny, przyjaciel – przyjaciel itp. Można wskazać istnienie dwóch podstawowych układów: równorzędnego (zbliżone lub identyczne role społeczne) i nierównorzędnego (wyższa hierarchia jednego z rozmówców).

Analizowane formuły grzecznościowe pochodzą z obserwacji zachowań językowych Polaków i Słowaków w sytuacjach oficjalnych i nieoficjalnych, ponadto z ankiet przeprowadzonych wśród studentów, a także z polskich i słowackich programów telewizyjnych i radiowych oraz z internetu. W niniejszym artykule pokrótce zostanie przedstawiony repertuar polskich i słowackich formuł zaczynających i kończących kontakt w ujęciu konfrontatywnym. Wskazane zostaną również reguły ich stosowania, na które wpływ mają czynniki pozajęzykowe, a oprócz tego zaprezentowany zostanie model grzeczności zrekonstruowany na podstawie badanych formuł.

Polskie i słowackie powitanie składa się z tzw. powitania właściwego i formy adresatywnej. Człon pierwszy jest członem obligatoryjnym, natomiast człon drugi fakultatywnym, np.: *Dzień dobry, panie Ryszardzie / Dobry deň, pami Kovalčíková*. Niekiedy w funkcji powitania właściwego może wystąpić sama forma adresatywna: *Kochanie, Panie doktorze / Miláčik, Jana*. W obu badanych językach za grzeczniejsze uważa się jednak formuły zbudowane z dwu członów. W tekście tym rezygnuję z omówienia członów fakultatywnych, gdyż zostały one opisane w licznych publikacjach (zob. np. Olchowa 2010a, 2010b, 2010c).

Użycie każdej formuły grzecznościowej zdeterminowane jest różnymi czynnikami socjologicznymi, takimi jak: płeć, pochodzenie społeczne, wykształcenie, wiek, przynależność do określonej grupy społecznej itp. Nie

wszystkie z wymienionych wyżej parametrów odgrywają taką samą rolę, np. stopień relacji między partnerami ma o wiele większe znaczenie niż zawód czy pochodzenie społeczne. Dla formuł początkowych i kończących, biorąc pod uwagę tylko człony obligatoryjne, najważniejsze są czynniki pozajęzykowe, biologiczne i socjalne.

1. Determinanty pozajęzykowe

Istotnym czynnikiem wpływającym na wybór właściwych formuł jest CZAS. Trzeba uwzględnić porę dnia i okres, który minął od ostatniego spotkania, np.: *Dawno się nie widzieliśmy!*, *Kołą lat!*; *Nie widziałam Cię sto lat / Dlho sme sa nevideli*, *Roky*. W stosowanych formułach może wystąpić także informacja dotycząca spodziewanej długości rozstania, np.: *Do piątku, Do zobaczenia za tydzień / Zajtra sa uvidime, Zastavte sa v pondelok*. Powitania i pożegnania często są rozwinięte, jeśli doszło do spotkania po dłuższym czasie: *O, co za spotkanie, ruski rok! Jak się tu znalazłeś? / To je ale prekvapenie! Kde sa tu berieš?*

Najczęściej występującym pozdrowieniem stosowanym przez wszystkie kategorie wiekowe bez względu na płeć i wykształcenie jest w polszczyźnie *Dzień dobry*, a w słowacczyźnie – *Dobry deň*. Szczególnie dla osób starszych bywają one nierzadko jedyną formułą powitalną. Natomiast w nieoficjalnym kontakcie podstawowe jest uniwersalne *Cześć! / Ahoj!* Trzeba podkreślić, że te formuły powitalne pojawiają się bardzo często w korespondencji elektronicznej. W Polsce można zaobserwować powolne odstępstwo od form *Dobry wieczór* i *Dobranoc*, gdyż coraz częściej stosuje się zamiast nich ekspansywne *Dzień dobry* i *Do widzenia*. Niejednokrotnie można usłyszeć przykłady jednoczesnego użycia dwóch form powitalnych: *Dzień dobry, dobry wieczór, klaniam się Państwu*, jak gdyby nadawcy sprawiało trudność określenie pory dnia. Zdarza się również niesymetryczna wymiana formuł powitalnych, np. przy powitaniu sąsiadów, kiedy jeden z nich mówi *Dzień dobry*, a z drugiej strony pada odpowiedź *Dobry wieczór*. Z kolei forma *Dobranoc* występuje przeważnie w kontakcie poufale, przed udaniem się na spoczynek.

Na Słowacji w mniej oficjalnym środowisku, między znajomymi, krewnymi, sąsiadami, ale także w pracy, pojawiają się pozdrowienia frekwentowane *Dobré ráno* i rzadziej *Dobré popoludnie, Dobré predpoludnie, Dobry podvečer*. Należy w tym miejscu zaznaczyć, że w Polsce formuły *Dobry wieczór* używa się w późniejszej porze niż na Słowacji, gdzie *Dobry večer* możemy

usłyszeć już nawet po godzinie 17 (zwłaszcza zimą). Podobnie przedstawia się sprawa z rozumieniem popołudnia, które dla Słowaka jest po godzinie 12, a w Polsce to czas między godziną 14 a 16. Ponadto w obu porównywalnych językach występują dalsze formuły, które użytkownicy mogą wykorzystać bez względu na porę dnia, np.: *Vitajte! Pekne vítam! / Witaj, Serdecznie witam*, w języku słowackim uniwersalne *Pozdravujem Vás, Srdečne Vás zdravím* i ekspresywne *Zdravíčko!* Z całą pewnością możemy stwierdzić, że na Słowacji czynnik czasu odgrywa o wiele większą rolę niż w Polsce. Świadczy o tym bogactwo formuł determinowanych przez ten parametr w słowacczyźnie. Zaś w polszczyźnie zasób takich formuł nie jest tak rozbudowany, mało tego, upraszcza się, co prowadzi do tego, że poza *Dzień dobry* w zasadzie nie istnieją inne warianty pozdrowienia.

CZAS	
Formuły po słowacku	Formuły po polsku
Dobrý deň, Dovidenia	Dzień dobry, Do widzenia,
Dobrý večer, Dobrú noc	Dobry wieczór, Dobranoc
Pekné sny, Dobrú nôcku, Dobre sa vyspi	Śpij dobrze, Dobrej nocy, Kolorowych snów
Dobré ráno, Dobré poľudnie, Dobré popoľudnie, Dobré predpoľudnie, Dobrý podvečer	---
Pekný deň, Krásny deň, Pekné dopoľudnie, Pekný zvyšok dňa, Prijemný neskory večer, Pekný víkend	Milego dnia, Milego weekendu, Udanego weekendu, Dobrego dnia, Dobrego wieczoru, Przyjemnego wieczoru

Ważną kwestią jest również to, kto rozpoczyna rozmowę, do kogo należy inicjatywa nawiązania kontaktu. Jak wiadomo, według *savoir-vivre'u* obowiązuje zasada, że pierwsza zwraca się osoba będąca niżej w hierarchii, a więc młodszą, mężczyzna, podwładny, ale należy uwzględnić także relację przestrzenną.

2. Determinanty biologiczne

Kolejnym istotnym socjologicznym parametrem jest WIEK, który odzwierciedla się np. w uniwersalnej formie *Pa, pa / Pá, pá*, stosowanej przez małe dzieci, ale także przez dorosłych w kontakcie z dziećmi, między przyjaciółkami czy kochankami. Jak podaje Olga Schulzová:

Zbobom!, Spánombobom! S bobom ostávajte! Pán bob vás opatruj! raczej usłyszymy od przedstawicieli starszej generacji, od mieszkańców wsi niż od młodych ludzi i mieszkańców miast. (...) [P]ozdrowienia na pożegnanie *Dobré zdravie! Vela zdravia! Zdraví ostávajte!* (...) używają przede wszystkim ludzie starsi i stosują je nie tylko przy pożegnaniu, ale też przy spotkaniu, a więc uniwersalnie (Schulzová 1990, 337)¹.

W polszczyźnie typowe dla starszego pokolenia będą: *Moje uszanowanie, Klaniam się*, w słowacczyźnie *Úctivo sa klaniam*. Natomiast w kontakcie nieoficjalnym, typowym dla młodzieży, będą to: *Siema, Siemka, Siemanko, Hello, Heja, Bye, Nara, Narka, Strzałka, Strzałeczka*, w języku słowackim – *Čau!, Čaves!, Čauko!, Sevas!, Helou!* czy najnowsze *Čauko kakauko*.

WIEK	
Formuły po słowacku	Formuły po polsku
Pá, pá	Pa, pa
Úctivo sa klaniam	Moje uszanowanie, Klaniam się, Klaniam się nisko
Čau!, Čaves!, Čauko! Sevas!, Helou!	Siema, Siemka, Siemanko, Hello, Adios, Bye, Nara, Strzałka

Innym determinantem, który wpływa na użycie odpowiednich powitań i pożegnań, jest PŁEĆ rozmówców. Oddziaływanie tego czynnika obserwujemy zwłaszcza wtedy, gdy między rozmówcami istnieje różnica wieku. Mowa tu o następujących układach: mężczyzna – mężczyzna; kobieta – mężczyzna; mężczyzna – kobieta; kobieta – kobieta. Analiza zgromadzonego materiału pozwala stwierdzić, że mężczyźni używają bardziej zróżnicowanych powitań i pożegnań. Dotyczy to przede wszystkim wyrażen nacechowanych ekspresywnie, odnotowanych tylko wśród mężczyzn, takich jak: *Szufla, Piątka, Piąteczka, Graba, Grabuła, Żółwik / Daj päť, Daj tukes*. Należy podkreślić, że w małych grupach towarzyskich, wśród dobrych znajomych, różnica płci i wieku nie odgrywa większej roli.

¹ Oryg.: *Zbobom!, Spánombobom! S bobom ostávajte! Pán bob vás opatruj!* počujeme skôr od príslušníkov staršej generácie, od obyvateľov žijúcich na vidieku ako od mladých ľudí a obyvateľov miest. (...) [R]ozlučkové pozdravy *Dobré zdravie! Vela zdravia! Zdraví ostávajte!* (...) používajú predovšetkým príslušníci staršej generácie a uplatňujú ich nielen pri rozchode, ale ja pri stretaní, teda univerzálne.

PŁEĆ	
Formuły po słowacku	Formuły po polsku
Muż – muž: Servus, Serus, Sevas, Nazdar	Mężczyzna – mężczyzna: Cześć, stary, Servus, Czołem
Żena – muž: Pá, zlatko	Kobieta – mężczyzna: Pa, pa, kochanie
Muż – žena: arch. Ruky bozkávam!, Ručičky bozkávam	Mężczyzna – kobieta: Dobry wieczór pani, Padam do nóżek, Całuję rączki, Sługa pani uniżony, Moje uszanowanie
Żena – žena: Čau, moja, Pá pá, moja	Kobieta – kobieta: Pa, pa, kochana, Całuję cię

Dla komunikacji interpersonalnej ważna jest również znajomość znaków kinetycznych, które ściśle współdziałają z wypowiedziami werbalnymi. Dla przykładu w pozdrowieniach istotne jest także podanie i uścisk dłoni, powstanie z zajmowanego miejsca, salutowanie itp. I tak wśród gestów można wyodrębnić:

- znaki, których nadawcą jest mężczyzna kierujący je do dorosłych odbiorców obojga płci (mowa tu np. o uchyleniu dłonią kapelusza, czapki);
- znak, którego nadawcą może być tylko mężczyzna, odbiorcą zaś tylko kobieta (tylko w Polsce – ucałowanie czyjejś dłoni);
- znak, którego nadawcą jest dziewczynka, a odbiorcą osoba dorosła (dyg);
- znaki funkcjonujące głównie wśród mężczyzn (padnięcie sobie w ramiona, klepięcie kogoś dłonią po ramieniu) i przede wszystkim wśród kobiet – ucałowanie kogoś w policzek (na Słowacji dwa razy, w Polsce trzykrotnie) (Jarząbek 1994, 80).

Biorąc pod uwagę czynnik biologiczny, jakim jest płeć, możemy stwierdzić, że mężczyźni używają bardziej zróżnicowanych powitań i pożegnań. Ale trzeba też podkreślić, że determinant ten jest ważniejszy w języku polskim niż słowackim, a związane to jest z wyjątkowym traktowaniem kobiet w Polsce; mowa tu o tzw. polskiej kurtuazji, zgodnie z którą Polacy w większości działań werbalnych i niewerbalnych obdarzają szczególnymi względami kobiety.

3. Determinanty socjalne

Analizując socjologiczne zróżnicowanie formuł rozpoczynających i kończących, trzeba wziąć pod uwagę również ŚWIATOPOGLĄD rozmówców, bowiem wiele z nich ma motywację religijną, a ściślej: katolicką. Zwroty te

używane są zazwyczaj w oficjalnych kontaktach z duchownymi lub między wierzącymi. Stosuje je przede wszystkim pokolenie starsze, zwłaszcza wywodzące się ze wsi. Można zauważyć stopniowe odejście od tych form wśród młodzieży, która w kontakcie z duchownymi coraz częściej używa neutralnej formy *Dzień dobry / Dobry dzień*. Te świeckie formy w przestrzeni publicznej często stosują także duchowni. Warto wspomnieć, że nawet papież Franciszek, kiedy po raz pierwszy zwrócił się do wiernych na placu św. Piotra, użył formuły świeckiej *Dobry wieczór*. Możemy więc konstatować, że czynnik socjalny, którym jest światopogląd, odgrywa coraz mniejszą rolę w obu analizowanych językach.

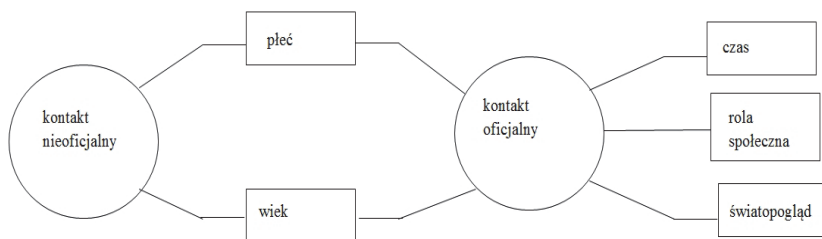
ŚWIATOPOGLĄD	
Formuły po słowacku	Formuły po polsku
Pánboh pomáhaj, Pomáhaj pánboh, Pochválen buď pán Ježiš Kristus, Pochválen	Pochwalony Jezus Chrystus, Pochwalony, Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus, Szczęść Boże, Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus i Maryja Zawsze Dziewica
Odp.: Pánboh uslyš! Na veky amen	Odp.: Na wieki, Na wieki wieków, Na wieki wieków. Amen, Szczęść Boże
Rozl: Zbohom, Zostávajte zbohom, Zachovaj Vás Pánboh, Spánombohom	Pożegnanie: Z Bogiem, Zostańcie z Bogiem, Z Panem Bogiem, Niech cię Bóg prowadzi, Szczęść Boże

Interesująco przedstawia się zróżnicowanie analizowanych form w zależności od RÓL SPOŁECZNYCH pełnionych przez rozmówców. Wy różnić tutaj należy formuły takie jak: w języku polskim *Witam*, w języku słowackim *Vítajte*, których użycie zakłada wyższe usytuowanie nadawcy – gospodarza, witającego gościa. Podobnie *Milego dnia / Ešte k nám niekedy zavítajte. Zavítajte k nám zas, Príd'ťe zas. Budete u nás vždy vítaní* – nacechowane handlowo-usługową służalczością, a występujące w pożegnaniach klientów sklepów, banków, hoteli, salonów kosmetycznych itp. Istnieją także magiczne formuły kończące: *Złamania pióra, Szczęśliwej podróży, Szerokiej drogi / Zlomte vez, Zlomte kerke, Šťastnú cestu*. Oprócz wymienionych pojawiają się także pozdrowienia zawodowe, jak np. *Lovu zdar, Petrov zdar* / w Polsce – *Darzbór, Pomyślnych wiatrów, Stopy wody pod kilem, Sprzyjających wiatrów, Szczęść Boże*.

ROLE SPOŁECZNE	
Formuły po słowacku	Formuły po polsku
Vítajte, Ešte k nám niekedy zavítajte, Zavítajte k nám zas, Príďte zas, Budete u nás vždy vítaní	Witam, Milego dnia
Zlomte väz, Šťastnú cestu, Vykročte správ- nou nohou	Złamania pióra, Szczęśliwej podróży, Sze- rokiej drogi
Poľovníci: Lovu zdar,	Myśliwi: Darzbór,
Námorníci: Dobrý vietor,	Żeglarze: Pomyślnych wiatrów, Stopy wody pod kilem, Sprzyjających wiatrów,
Baníci: Zdar Boh,	Górnicy: Szczęść Boże
Rybári: Petrov zdar	Rybacy: ---
Lesníci: Lesu zdar	Leśnicy: ---

Współczesne stosunki społeczne nie mają takiego wpływu na formuły początkowe i końcowe jak dawniej, chociaż i obecnie spotykamy zwroty używane wyłącznie na wsi czy w mieście. Największą grupę tworzą formuły początkowe i kończące stosowane przez wszystkie grupy społeczne i wiekowe.

Jak wynika z badań, więcej czynników pozajęzykowych determinuje kontakt oficjalny niż nieoficjalny. Natomiast wspólnymi parametrami są płeć i wiek, a więc determinanty biologiczne. Widać jednak dużą neutralizację wpływu czynników zewnętrznych na omawiane formuły.

Jeśli chodzi o zasady tworzące model grzeczności na podstawie formuł początkowych i kończących kontakt, to można dodać dwie, które opisała Jolanta Antas:

W obyczajowości polskiej sztuka tworzenia więzi jest dalej posunięta i nie ogranicza się li tylko do rzucenia paru utartych „pustych semantycznie” zwrotów w rodzaju: *Co słychać?*; *W porządku!*; *Jakoś leci!*; *A u Ciebie?*; *Po sta-*

remu, *No to świetnie!* itp. Polska konwencja w zakresie inicjowania rozmowy oraz tworzenia bliskiej i empatycznej więzi interpersonalnej oparta jest na zdolności do wspólnego ponarzekania. Tajemnicą udanej konwersacji jest w Polsce zdolność szybkiego przejścia (zaraz po powitaniu) do narzekania (Antas 2002, 347).

W takich przypadkach stosuje się zasadę symetryczności; także druga strona, po wyliczeniu przez rozmówcę uciążliwości dnia codziennego, skarży się na coś lub na kogoś. Takiej konwencji na Słowacji nie zauważono.

Natomiast druga zasada występuje zarówno w Polsce, jak i na Słowacji, a dotyczy pożegnania. Antas nazwała ją „Trudno się rozstać”. Mowa tu także o rytualizacji niewerbalnej, np. wypiciu strzemiennego/*kapurkového*, dłuższym postaniu sobie w płaszczu w przedpokoju gospodarza. Stanie i zatrzymywanie się przy drzwiach czy windzie jest konieczne (Antas 2002, 361).

Podsumowując, można stwierdzić, że w obu badanych językach formuły początkowe są mniej różnorodne i rozbudowane niż formuły kończące kontakt. Z przeprowadzonej analizy wynika też, że system formuł grzecznościowych upraszcza się, niektóre zanikają, a najczęstsze są te, które można zastosować w wielu sytuacjach. Oprócz tego należy odnotować także uniwersalizm form. Z kolei więcej wariantów realizujących funkcję grzecznościową stosuje starsze i średnie pokolenie aniżeli pokolenie młode, które chętniej używa formuł prostych i skróconych. Kazimierz Ożóg zauważył, że zaczyna się przyjmować uproszczona konwencja, grzeczność komputerowa bądź grzeczność kultury konsumpcyjnej, co widoczne jest także w analizowanych formułach (Ożóg 2011, 206).

Literatura

- Antas J., 2002, *Polskie zasady grzeczności*, w: Szpila G., red., „Język a Komunikacja 4”, t. 1, *Język trzeciego tysiąclecia II. Nowe oblicza komunikacji we współczesnej polszczyźnie*, Kraków.
- Dąbrowska A., 1992, *Sposoby kończenia rozmowy w sytuacji oficjalnej*, w: Anusiewicz J., Marcjanik M., red., „Język a Kultura”, t. 6, *Polska etykieta językowa*, Wrocław.
- Dvonč L., 1967, *Servus, nazdar, aboj*, „Kultúra Slova”, nr 1.
- Grybosiova A., 2002, *Obce kulturowo formuły nawiązywania kontaktu we współczesnej polszczyźnie – geneza, recepcja, wartościowanie*, w: Szpila G., red., „Język a Komunikacja 4”, t. 1, *Język trzeciego tysiąclecia II. Nowe oblicza komunikacji we współczesnej polszczyźnie*, Kraków.
- Horák G., 1966, *Do videnia, do počutia*, „Eud” z dn. 23.9.
- Ivanová-Šalingová M., 1969, *Aboj! Aboj! Aboj!*, „Javisko”, nr 1.
- Jarząbek K., 1994, *Kinetyczne formy powitania i pożegnania*, „Etnolingwistyka”, nr 6.

- Kaczyński Z., 1983, *Miejsce pozdrowień wśród wypowiedzi językowych*, „Acta Universitatis Wratislaviensis: Studia Linguistica”, z. VIII.
- Kaş J., Sikora K., 1994, *Konwencjonalne zwroty grzecznościowe w gwarach (na przykładzie kilku gwar Małopolski Południowej)*, „Etnolingwistyka”, nr 6.
- Marcjanik M., 1997, *Polska grzeczność językowa*, Kielce.
- Marcjanik M., 2001, *Etykieta językowa*, w: Bartmiński J., red., *Współczesny język polski*, Lublin.
- Marcjanik M., 2008, *Grzeczność w komunikacji językowej*, Warszawa.
- Marcjanik M., 2014, *Słownik językowego savoir-vivre'u*, Warszawa.
- Olchowa G., 2010a, *Formy zwracania się do siebie w języku polskim i słowackim*, „Studia Filologiczne”, t. 3.
- Olchowa G., 2010b, *Polské a slovenské formy oslovenia v cirkevných inštitúciách*, w: Ďuricová A., red., *Od textu k prekladu V*, Praha.
- Olchowa G., 2010c, *Tytułatura w szkolnictwie polskim i słowackim*, w: Olchowa G., red., „Język Polski i Kultura 1”, *Język, literatura i kultura w dydaktyce języka polskiego jako obcego*, Banská Bystrica.
- Ożóg K., 1980, *Powitania i pożegnania w języku mówionym mieszkańców Krakowa*, „Język Polski”, t. LX, z. 2–3.
- Ożóg K., 1990, *Zwroty grzecznościowe współczesnej polszczyzny mówionej (na materiale języka mówionego mieszkańców Krakowa)*, Kraków.
- Ożóg K., 2011, *Polszczyzna przelomu XX i XXI wieku. Wybrane zagadnienia*, Rzeszów.
- Schulzová O., 1990, *O niektorých pozdravoch v češtine a slovenčine*, „Studia Academica Slovaca”, nr 19.
- Sikora K., 1996, *O wiejskim modelu grzeczności – na przykładzie pozdrowień, powitań i formuł adresatywnych*, w: Kurek H., Tereszkiwicz F., red., *Podkarpackie spotkania. Literatura – Język – Kultura*, t. 1, *Ziemia krośnińska w kulturze polskiej*, Kraków.
- Sikora K., 2010, *Grzeczność językowa wsi*, cz. I, *System adresatywny*, Kraków.
- Uhlár V., 1971, *Nehovorme ani aboj ani čau!*, „Textilák” 23, č. 30.

Sociolinguistic attitude towards Polish and Slovak models of language etiquette (illustrated with an example of initial and ending formulas)

The article aims at the confrontational presentation of the formulas that initiate and end contacts. The material that is being analysed comes from TV and Radio broadcasts, Internet, survey conducted among students and observations of Polish and Slovak official and unofficial language practices. The author pinpoints several rules of using the analysed formulas. These rules are determined by such factors as time, biology (age and sex), social context (views of the world and social roles). The article concludes itself with a proposal of the politeness model in Poland and Slovakia.

Key words: language etiquette, sociolinguistics, Polish and Slovak formulas initiating and ending contacts